సంఘజీవి

"అమ్మా! నా పచ్చ జాకెట్టు కుట్టావుటే?"

"లేదమ్మా! మధ్యాహ్నం భోజనాలయాక కత్తిరిస్తాను"

"అమ్మా మరి. నా పచ్చ జాకెట్టు.."

"అదేనమ్మా కుట్టి యిస్తానంటున్నానుగా!"

"అమ్మా, మరే. సాయంత్రం నేను నా పచ్చ జాకెట్టు వేసుకుంటానే కుడతావూ?"

సుబ్బలక్ష్మి యింక అక్కణ్ణించి లేచి వెళ్లిపోయింది. ఎంతసేపు సమాధాన పరచినా ఈ కస్తూరి దాని ధోరణే! అది మారదు. పోనీ కదా అని ఓపికతో జవాబులు చెబుతోంటే మరీ సాగదీస్తుంది. విసుక్కుంటే ఏడుస్తుంది. అది ఏడుపు మొదలుపెట్టగానే యింటిల్లి పాది పడుకోరు. ఇది ఏడుపు మొదలెట్టిన నాడు యింట్లో ఎవరికీ నిద్రాహారాలుండవు.

రామకృష్ణకి పెళ్లి నిశ్చయమై నెల దాటింది. మరో పదిహేను రోజుల్లో మహూర్తం వచ్చేస్తోంది. చీరెలు, నగలు కొనడం, చేయించడం, యింట్లో వూరగాయలు పెట్టడం వీటితో సుబ్బలక్ష్మి సతమతమౌతోంది. చీరెలు కొనడానికి దుకాణానికి వెళ్లిన రోజు. కస్తూరి తనూ వస్తానని తయారైంది.

"నువ్వెందుకే!" అన్నాడు రామకృష్ణ. అది వినక, నీలం నైలాను చీరె కట్టుకుని, రెండు జడలు వేసుకుని వచ్చింది.

చీలమండలపైకి చీరె, ముఖమంతా సున్నంలా వుంది పౌడరు. ఎడమ కంట్లోకి పెట్టిన బొట్టూ చూసి రామకృష్ణ అది రావడానికి ఎంత మాత్రమూ ఒప్పుకోలేదు.

"అమ్మా! నేనూ వస్తా... నాకూ చీరె కావాలీ!" అని మొరాయించింది అది. ఇరవైయేళ్లు నిండుతున్న పిల్ల మూడేళ్ల పాపలా కింద కూర్చుని మారాం చేస్తుంటే ఏం చేయాలో పాలుపోలేదు సుబ్బలక్ష్మమ్మకు. "వద్దమ్మా! అన్నయ్య కోప్పడుతాడు. నువ్వు యింట్లోనే వుంటే నీకు మంచి చీరె తెస్తా. అన్నయ్య పెళ్లికి నీకు ఎలాంటి చీరె కావాలో చెప్పు!" అని సుబ్బలక్ష్మి బతిమాలుతోంటే రామకృష్ణ చూశాడు. అది కాదని ఏడుస్తోంది.

"సరేలే అమ్మా. రానీయి. మరి అక్కడ నోరెత్తకుండా, ఏదీ ముట్టుకోకుండా చూడాలి" అని చెప్పాడు. సరేనంది కస్తూరి. అన్నట్లుగానే బుద్ధిగా కూర్చుంధి. చివరికి వచ్చేటప్పుడు మాత్రం ఒక పల్చని బట్ట, తనకి

జాకెట్టు కావాలని అంటూనే చర్రున యింత పొడుగు చింపేసింది. అది వంకరగా చిరిగిందని దుకాణం వాడు గోల. అంత ఖరీదూ యిచ్చుకున్నారు.

"అమ్మాయిని ఎవరైనా డాక్టరుకి చూపించక పోయారా" అని ఒకరు పరామర్శ చేశారు. "యాభైమంది డాక్టర్లకి చూపించాం. అన్నీ అయినాయి. మారాత యిల్లా వుంది' అని జవాబిచ్చింది సుబ్బలక్ష్మి.

కస్తూరి నవ్వింది ముందు. కాసేపు దిగులుగా చూసింది. బట్ట చింపేసిందని అంతా గందరగోళం పడ్డప్పుడు ఏడిచింది. జుట్టు ముందుకు పీక్కుంది.

"వరలక్ష్మీ! నాకు కాఫీ యిచ్చేటప్పుడు దానికీ యిచ్చెయమ్మా! వుండలేదు" అన్నది సుబ్బలక్ష్మమ్మ కోడలుతో.

"సరేనండీ. కానీ తాను ఎంత లేపినా లేవదు. కాఫీ యిస్తే అల్లా ఉంచేస్తుంది గానీ త్రాగదండీ" అని చెప్పింది కోడలు.

తనకీ తెలుసు ఆసంగతి. కానీ ఏం చేస్తుంది. తన చేయి పడిపోయినాక అన్నింటికీ కోడలి మీద ఆధారమే. కాలూ పడిపోయింది రెండేళ్లనాడు. కానీ భగవంతుడి దయవల్ల కాలు వచ్చి ఈడుస్తూ నడవగలుగుతుంది. కాఫీ గ్లాసు పుచ్చుకుని మేడమీదకు వెళ్లలేదు. కస్తూరి పెట్టేపేచీలు, తిక్కలూ తనకి తెలియదా? వదిన వచ్చిన ఈ నాలుగేళ్ళల్లో చాలా వరకు అల్లరీ ఆగం తగ్గేయి.

"పోనీ నిద్ర లేచి క్రిందికి రమ్మని నా దగ్గర కూర్చో పెట్టేయి" అన్నది సుబ్బలక్ష్మి. సరే నంది వరలక్ష్మి. పైకి వెళ్లింది.

కాస్సేపటికి కస్తూరి, "అమ్మా! కాఫీ త్రాగావుటే?" అనుకుంటూ క్రిందికి వచ్చింది. జుట్టు వెనక గుర్రం కుచ్చులా కట్టింది. పెద్ద ఎర్ర బొట్టు జ్యోతిలా పెట్టింది ముఖాన. ఇంత కళగా వున్న ఈ ముఖాన్ని చూసి వెర్రి పిల్ల అని ఎవరనుకోగలరు?

"త్రాగానమ్మా!"

"వదిన నాకు యిప్పుడే యిచ్చింది. రేపట్నించీ క్రిందికి దిగి వచ్చి నీతో త్రాగమంది. పొద్దున్నే నేను మెట్లు దిగలేనే!" అన్నది.

సుబ్బలక్ష్మికి ఏమనాలో తోచలేదు. "వద్దులే. అక్కడికే పట్టుకొస్తుంది. సరే గానీ, ఏదైనా చదువుకోరాదుటే. ఏదో ఒకటి మాట్లాడుతూండక పోతే"

కస్తూరి ఆశ్చర్యపోయినట్లు చూసింది. "నేను ఎక్కడ మాట్లాడుతున్నాను. లేదే! నిన్న రెండు పుస్తకాలు చదివేశా. మరి నా ఎర్ర పరికిణీ పైన ఎంబ్రాయిడరీ డిజైను కుట్టుకుంటున్నాను. అమ్మా నా ఎర్ర పరికిణీకి ఫిల్టు వుంది. పొడుగు చాలడం లేదు అది విప్పి పెట్టవుటే?"

"సరే అల్లాగే. కానీ చూడు కస్తూరీ. నువ్వు యింక పరికిణీలు వేసుకుంటే బాగుండదు."

"అది ఫిల్టు విప్పితే సరిపోతుంది. ఎందుకే పారేయడం. ఫిల్టు విప్పి పెట్టవూ?"

"సరే విప్పుతా గానీ, చూడు కస్తూరీ. నీకు యిరవై నాలుగేళ్లు కదా యింకా పరికిణీలు ఏవిటి చిన్నపిల్లలాగా?"

కస్తూరి సిగ్గు పడుతూ నవ్వింది."పెళ్లీడు వచ్చిందా నాకు?" అన్నది. సుబ్బలక్ష్మి వెంటనే సమాధానం తోచలేదు. సర్ది చెప్పకపోతే గొడవై పోతుందని, గొంతులో వచ్చిన పొరని దగ్గి, సవరించుకుని "ఏదో ఒకటి వచ్చింది. నిన్న ఏం పుస్తకాలు చదివావు?" అన్నది.

"రెండు నవల్సు చదివాను. అమ్మా వదిన అన్ని పుస్తకాలు తెచ్చింది కానీ, నాకు ఒక్కటీ యివ్వదే? ఇమ్మని చెప్పవే!"

"నువ్వు చింపి పాడు చేస్తావని ఇవ్వదు. ఐనా అవి ఎందుకు నీకు? ఇంట్లో వున్నవన్నీ నీవేగా!"

కస్తూరి ఇంక మాట్లాడలేదు. పమిట అంచులా పేర్చి వేసుకోసాగింది. ఆ సర్దడం ఎప్పటికీ పూర్తి కాదు. లేచి నిలబడి వెనుకనుంచి పమిట తీసి సర్దుకుంది. కొసలు లాక్కుంది. భుజాల మీద చూసుకుంది.

వరలక్ష్మి వచ్చింది ఈలోగా. ఆమెకి ఈ సింగారం చూస్తే నవ్వొస్తుంది. కానీ నవ్విందంటే పెద్ద రభస అవుతుందని ముఖం ప్రక్కకు త్రిప్పుకుంటుంది. 'కస్తూరీ! స్నానం చేయకుండానే బొట్టూ, కాటుకా పెట్టుకున్నావేం?" అన్నది.

"మర్చిపోయా" అంటూ గబుక్కున బొట్టు తుడిచేసుకుంది కస్తూరి.

రామకృష్ణ తనకి బొంబాయిలో ఉద్యోగం ఆర్డరు వచ్చిందని చెప్పినప్పటినించి చాలా గాభరాగా వుంది సుబ్బలక్ష్మికి. తన గతేమిటి. కస్తూరి గతి ఏమిటి అని గుబులు వచ్చి కళ్ల వెంబడి నీరు పెట్టుకుంది.

"ఎందుకమ్మా దిగులు! ఇక్కడే వుంటే పెద్ద ఉద్యోగం రమ్మంటే ఎక్కడ వస్తుంది? చిన్నత్తయ్యని తెచ్చి ఇక్కడ వుంచుతా. నేను వస్తోనే వుంటా కదా!" అని మంచం మీద కూర్చుని రామకృష్ణ చెప్పాడు.

ఇంటర్వ్యూకి వెళ్లేనాడు తనతో ఈ మాటలు అని వప్పించుకుని వెళ్లాడు. పొలం మీద అయివేజు రెండువేలూ ఈ తల్లీ కూతుళ్లే అనుభవించినా అభ్యంతరం చెప్పడు అతను. బొంబాయిలో తనకి వచ్చే జీతం ఆరేడు వందలతో బ్రతుకుతానని చెప్పాడు. ఇంక ఏమిటి లోటు?

అడ్డాలనాడు బిడ్డలు గాని,గడ్డాలు వచ్చాక వాళ్లదారి వాళ్లు చూసుకోకుండా ఉంటారా అని మనస్సు సమాధాన పర్చుకుందామని చూసింది సుబ్బలక్ష్మి. "ఎప్పుడూ నిన్ను విడిచి పెట్టి ఉండలేదురా! నేనూ వస్తా " అన్నది చివరికి దు:ఖంతో.

రామకృష్ణ తలవంచుకున్నాడు. "అక్కడ యిళ్లు దొరకవమ్మా! ఒక గదీ, వంటిల్లు దొరకడం బ్రహ్మాండం. నువ్వొస్తే అది వుంటుందా? ఇంతమందీ ఉండేందుకు యిల్లు దొరుకుతుందా?" అన్నాడు కొంచెం ఆగి. "అమ్మా, యిల్లు పెద్దది వెతికి తర్వాత తీసుకు వెడతాను. సరేనా?" అన్నాడు.

సుబ్బలక్ష్మికి ఏదో చాలా భయంగా వుంది. "మీరు వెడితే అది నన్ను బ్రతకనియ్యదురా" అన్నది వణికే కంఠంతో. రామకృష్ణ దీనికి ఏమీ సమాధానం చెప్పలేదు. నిజమే. కస్తూరితో అమ్మ వేగలేదు. కానీ ఏం చేయడం.

"ఐతే ఈ ఉద్యోగం వద్దని వ్రాసేయమంటావా?" అన్నాడు.

అతని కంఠంలో విసుగు, బాధ వినిపించి సుబ్బలక్ష్మి గతుక్కుమంది. "అల్లా వ్రాయమని ఎల్లాగ అంటానురా? నువ్వు పైకి వెళ్లే అవకాశం వస్తే వద్దంటానా! నాన్నగారు బతికి వుంటే ఇన్ని చిక్కులు వుండే కావు" రామకృష్ణ ఉద్యోగం మాట విన్నప్పటి నుంచీ గుండెల్లో పేరుకున్న బిగువంతా ఈ మాట అంటుంటే బయటికి వచ్చింది. ఆమెకి ఆమె ఏడుస్తోంటే, వరలక్ష్మి లోపల్నించి, కస్తూరి బయట వరండాలోంచి వచ్చారు. కస్తూరి ఏమీ అనకుండా తల్లి ప్రక్కన కూర్చుని ఏడవసాగింది. వరలక్ష్మి విషయం గ్రహించి తలవంచుకుని నిలబడింది.

రామకృష్ణ వెళ్లి ఉద్యోగంలో జాయినై యిల్లు వెతుక్కున్నాడు. తను భరించగలిగే అద్దెలో ఒక

గది, కటకటాల వసారా, వంటిల్లు వుండే యిల్లు దొరికింది. తిరిగి వచ్చి వరలక్ష్మిని, యిద్దరు పిల్లల్నీ తీసుకెళ్ళాడు. ఆమె వెళ్లేరోజు కస్తూరి చేసిన గొడవకి అంతులేదు. కన్నతల్లి వెడుతోంటే కాళ్లకి చుట్టుకునే చిన్న పిల్లలా ఏడిచింది. ముందు నించీ ఈ పిచ్చిదానితో బాధపడుతున్న వరలక్ష్మి కూడా ఈ దు:ఖం చూసి కళ్లు తుడుచుకుంది. మళ్లా వస్తానని ఓదార్చింది. రెండు మూడు నెలల్లో వస్తామని తల్లికి మాట యిచ్చి బయలుదేరారు.

వాళ్లు వెళ్లిన వారానికి వుత్తరం వచ్చింది. పెద్ద ఇంటి కోసం ప్రయత్నిస్తున్నామంటూ, ఆ ప్రయత్నం ఏమైందో గానీ, ఆరేడు నెలల వరకు ఆమాటే లేదు. కస్తూరి రోజూ గొడవే. సుబ్బలక్ష్మికి నానాటికీ నీరసం ఎక్కువవుతోంది. ఆమెకి వరసకి ఆడపడుచు. ఏ దిక్కూ లేని ఆవిడ కాంతమ్మ వచ్చి యింట్లో వుండి యిద్దరికీ అన్నీ చేసి పెడుతోంది.

కస్తూరి అన్నం తినలేదు ఒక రాత్రి. ఏమిటంటే కాంతమ్మ మధ్యాన్నం విసుక్కుందిట ఐదు పాయల జడవేయమంటే. రాత్రి ఎనిమిది దాటినా, ఆమె అన్నానికి లేవకపోతే కాంతమ్మ ఎంతసేపో బ్రతిమాలింది. అప్పుడు దువ్వెన తెచ్చి జడవేస్తానంది. ఎంత చెప్పినా వినకపోతే ఆమె వెళ్లి అన్నం తిని, యిల్లు కడిగేసి వచ్చి పడుకుంది.

కస్తూరి తల్లి పక్కనే కుర్చీ వేసుకుని అందులోనే కునికి పాట్లు పడసాగింది. "కస్తూరీ! నన్ను చంపకే. వెళ్లి కాస్త అన్నం తినిరా!" అని తల్లి మెల్లగా చెబుతోంటే వినక కాళ్లు పైన పెట్టుకొని కూర్చుంది. సుబ్బలక్ష్మికి అసలు లేచే ఓపిక లేదు. అందరూ కడుపునిండా మెక్కి పడుకున్నారు. ఇంత యింట్లో పుట్టిన బిడ్డ అది ఒక్కతీ ఎంగిలి పడలేదంటే సుబ్బలక్ష్మికి కడుపులో దేవినట్లయింది.

"నాతల్లిగాదూ! రేపొద్దున్న నీకు ఏం కావాలంటే అది తెప్పించి పెడతాగా నేను తీసుకెళ్లి పెరుగు అన్నం కలిపి పెడతా. రా తల్లీ!" అని మూలుగుతూ లేచింది సుబ్బలక్ష్మి. కస్తూరి కదలదు మెదలదు. "నాకు వద్దు" అన్నది.

"నేను చచ్చిపోనుటే నూతిలో దూకి!" అన్నది సుబ్బలక్ష్మి గట్టిగా.

ఈ అలజడికి కాంతమ్మ లేచి కూర్చుంది. "ఏం మాటలు వదినా అవి. కాస్త వూరుకుంటే తిక్క తిరిగి వస్తుందని పడుకున్నా. నేను అన్నం పెడతాలే దానికి. నువ్వు పడుకో. కస్తూరీ అమ్మని ఏడిపిస్తావుటే!" అని ఆమె శాలువా తీసేసి లేచింది.

కస్తూరి కూచున్నదల్లా చటుక్కున లేచి తల్లి మంచం కింద మంచినీళ్ల గ్లాసు తీసి కాంతమ్మ వేపు విసిరి కొట్టింది. ఆ గ్లాసు ఆమె భుజానికి తగిలి క్రింద పడింది. కాంతమ్మ గూడు పగిలి పోయినట్లయి క్రింద కూలబడింది. పెద్దగా మూలుగుతూ ఆమె ఎముక సవరించుకుంటోంటే సుబ్బలక్ష్మి లేచి వెళ్లింది దగ్గరికి. కస్తూరి తన నెవరో కొట్టినట్లు ఏడుపు మొదలెట్టింది.

ఈ రభసంతా పూస గుచ్చినట్లు వ్రాసింది రామకృష్ణకి. వచ్చి తీసుకుపొమ్మంది. పెద్ద డాక్టరుకి చూపించమంది. పదిరోజులకి జవాబు వచ్చింది. వరలక్ష్మిని పురిటికి ఆసుపత్రిలో చేర్పించానని. ప్రస్తుతం కదలడానికి వీల్లేదనీ. ఇద్దరు కొడుకుల తర్వాత యిప్పుడు ఒక కూతురు పుట్టింది వరలక్ష్మికి. పెద్దవాడిని కాన్వెంటులో చేర్చారుట.

ఈ ఉత్తరం వచ్చిన నాడు బాగానే వుంది గానీ, మరో వారానికే సుబ్బలక్ష్మికి క్రొత్త సుస్తీ ఒకటి పట్టుకుంది. అది మధ్యలో మగత రావడం. తెలివి రాగానే ఆమె రామకృష్ణ రాలేదని బాధ పడేది. ఇల్లాగే కన్ను మూస్తాను. వాడిని రమ్మని వ్రాయమని కాంతమ్మని అడిగేది. చూసి చూసి నెల తర్వాత ఒకనాడు కాంతమ్మ టెలిగ్రామ్ ఇచ్చింది.

నాలుగోనాడు ప్రొద్దుటికి అతను దిగాడు. ఇల్లంతా మామూలుగానే వుంది. కస్తూరి బెంచీ మీద కూర్చుని బుట్టెడు ముళ్లగోరింటపూలు ముందు పోసుకుని మాలలు కడుతోంది. సుబ్బలక్ష్మి మంచం మీదవున్నా, మూలుగుతూ ఏదో పద్యాలు చదువుకుంటోంది. కాంతమ్మ వంట చేస్తోంది. సామానంతా దింపి, తల్లి దగ్గరకు వెళ్లి ఎందుకు వైరిచ్చారని అడుగబోయాడు.

"వచ్చావుట్రా! వచ్చావా? ఒక్కడివే వచ్చావా?" అంటూ సుబ్బలక్ష్మి సంబరంగా లేవబోయింది. ఓపిక చాలక పడిపోబోతే పట్టుకున్నాడు రామకృష్ణ.

"అన్నయ్యొచ్చాడేవ్!" అంటూ కస్తూరి పూలు వదిలేసి పరుగెత్తుకొచ్చింది. "అన్నయ్యా! పాపాయేదీ? వదినేదీ?" అంటూ వీధి తలుపు దగ్గరికి, సామాను దగ్గరికి పరుగులెత్తి వస్తున్న చెల్లెల్ని బిత్తరపోయి చూశాడు రామకృష్ణ. అది బాగా చిక్కింది. మెడ దగ్గర ఎముకలు బయటపడ్డాయి. "వదినేది? పాపాయేదీ?" అంటూ మళ్లీ దగ్గరకు వచ్చి భుజాన చేయి వేస్తున్న ఆమెని వారించి "అల్లా నిలబడి మాట్లాడు. ఏమిటా గొడవ? వదిన, పాపాయి రాలేదు" అన్నాడు.

కొంచెం ఆగి, "అమ్మ కులాసాగానే వుంది కదా! ఎందుకు వైరిచ్చారు? అసలు సెలవు లేదు నాకు " అన్నాడు కాంతమ్మతో.

"ఈవేళ నయంగా వుంది. ఆరోజు డాక్టరు లాభం లేదని చెప్పాడు. తెలివి వచ్చినప్పటి నుంచీ ఎందుకు వైరిచ్చావని మీ అమ్మ నన్ను సాధిస్తూనే వుంది" అన్నది కాంతమ్మ చిన్నబోయిన ముఖంతో.

"పోనీలే నాయనా. నువు నా కళ్లబడవేమోనని అనుకున్నాను. వచ్చావు!" అన్నది సుబ్బలక్ష్మి. ఆమె గొంతు బొంగురుపోయింది. అమ్మ అంత దీనంగా మాట్లాడుతోంటే చూడలేక బొంబాయిలో వరలక్ష్మికి చేసిన వాగ్దానాలు మరువలేక తల వంచుకున్నాడు రామకృష్ణ.

రాత్రి భోజనాలయిన తర్వాత మంచం మీద దుప్పట్లు అవీ సర్దుతోంది కస్తూరి. "మంచినీళ్లు ఇక్కడ కిటికీలో పెడతాను అన్నయ్యా" అని చెప్పింది.

తెల్లని చీరె కట్టుకుంది. తలలో ఇన్ని పూలు పెట్టుకుంది. కళ్లనిండా పులుముకున్న కాటుకతో దాని పచ్చని ముఖం మెరుస్తోంది. కుదురుగా కుర్చీలో కూర్చుంటే ఎంత చక్కగా వుందని ఎవరైనా అనుకుంటారు. భగవంతుడు పెద్ద శాపం పెట్టాడు. దానికి, దానికి కాదు తమందరికీ.

ఏదో కులాసాగా నవ్వు కుంటూ అది తిరుగుతోంటే గుండెలు పగిలిపోతాయి. అది ఏడుస్తూ కూలబడితే మనస్సు నీరు కారిపోతుంది.

"అమ్మా!" అని ఏమిటో మెల్లిగా అనుకుని మంచం మీద వెల్లకిలా పడుకున్నాడు రామకృష్ణ

"నాయనా పిలిచావా?" అన్నది అమ్మ.

"లేదమ్మా!" అని లేచి కూర్చున్నాడతను.

"ఇల్లా ఒక్కసారి వస్తావూ! అన్నది.

లేచి వెళ్లి ఆమె మంచం ప్రక్కన నేలమీద కూర్చున్నాడు రామకృష్ణ. "వద్దు ఆ కుర్చీ లాక్కుని కూర్చో" అన్నదామె.

అమ్మ తనతో ఏదో చెప్పాలని పిలిచిందని అతనికి తెలుసు. ఆ చెప్పబోయేదేమిటో అతని అంతరంగంలో స్ఫురిస్తూనే వుంది. 'నన్ను క్షమించు. నన్ను క్షమించు అమ్మా' అని లోలోపల మొకరిల్లి కళ్ల నీళ్ళతో వేడు కుంటు న్నాడతను.

"రాముడూ. నేను అట్టే కాలం బ్రతకనురా!" అన్నది అమ్మ. గుండె ఎగసిపడింది లోపల. అమ్మ పెద్దదయింది. రోగిష్ఠి అయింది. ఓపిక తీరి రాలిపోతుంది అని తెలుసు. కాని ఎంత సులువుగా అంటోంది ఈ మాట.

"అధైర్యపడకూడదమ్మా నువ్వు!" అన్నాడు పొడిగా.

"ధైర్యంగానే వున్నాను. నాకు అధైర్యం ఏమీ లేదు. నన్ను గురించి నాకు ఏ బెంగా లేదు కానీ..." ఆమె మాట మానేసి విడిచిన నిట్టూర్పు ఆ వూపిరిలో ఉగ్గబట్టిన ఆవేదన స్పష్టంగా వినిపించాయి రామకృష్ణకి. నీకు ఏమీ బెంగ అక్కర్లేదమ్మా. నేను వున్నానుగా అనగలిగే చెట్టంత కొడుకుని పెంచి పెద్ద చేసిన ఆమె చేతిని పట్టుకున్నాడతను కాని ఆమాట అనలేదు.

"ఏం చేస్తావో చెప్పు రాముడూ! నువ్విపుడు రాకపోతే ఈ ప్రాణి పోకుండా ఎంతో కొట్టుకులాడేది. నువ్విప్పుడు వచ్చావు. నా కడుపు బెంగ తీరింది" అన్నది.

రామకృష్ణ జవాబు చెప్పలేదు.

కాస్సేపటికి "అదెక్కడుంది?" అన్నదామె.

"సావిట్లో ఉయ్యాల బల్లమీద పడుకుంది" అన్నాడతను ఉయ్యాల గొలుసుల కీచు శబ్దం విని.

ఆమె మళ్లీ పెద్ద నిట్టూర్పు విడిచింది. "'ఉయ్యాలలో పడుకోవలసిన పిల్లే అది. ఎందుకో భగవంతుడు దానికి ఏళ్లు పెంచుకున్నాడు" అని ఏదో బాధ ఆపుకోలేనట్లు అని, "నాయనా! నాయనా!" అని పెద్దగా మూలిగిందామె. ఆమె ఏడుస్తుంటే రామకృష్ణ ఏమీ అనక అల్లాగే కూర్చున్నాడు.

❋

"వదినా అన్నం తినవూ?" అని కస్తూరి కంచాలు అన్నీ పెట్టి వచ్చి పిలిచింది.

"తింటాలే! నువ్వూ అన్నయ్యా తినండి" అన్నది వరలక్ష్మి.

ముందు గదిలోకి వెళ్లి అన్నయ్యను పిలిచింది కస్తూరి. "తింటాలే. నువ్వు తినేయి" అన్నాడు.

ఆమె వెళ్లి కంచంలో అన్నం పెట్టుకుని తినడము మొదలుపెట్టింది. పావుగంటలో తినేసి, కంచంలో చేయి కడుక్కుని,కంచం తీసి సింకులో పడేసి వచ్చింది. ముందు గదిలో సోఫా జరిపి అక్కడ చిన్న జంబుఖానా పరచి పడుకుంది. కాస్సేపు నిశ్శబ్దంగా గడిచాక, "వదినా, వదినా!" అని బిగ్గరగా పిలిచిందామె. "ఏమిటి?" అని వరలక్ష్మి లోపల్నించే అడిగింది.

"వదినా! వదినా!" అని మళ్లీ బిగ్గరగా అరిచింది కస్తూరి.

"ఏమిటా పిలుపు?" అని కసిరాడు రామకృష్ణ.

"నా పక్క పిన్నులు మర్చిపోయా మనవూళ్లో. వదిన తెచ్చిందేమో అడుగు" అన్నది కస్తూరి.

"తెలీదని మధ్యాహ్నం చెప్పిందిగా?" అన్నాడతను.

"ఔను... చెప్పింది" అని ప్రక్కకి తిరిగి పడుకుని.

రామకృష్ణ చదువుతున్న పుస్తకం మూసేసి, కళ్లమీద చేయి అడ్డు పెట్టుకున్నాడు. నాలుగు నెలలనాడు తను అమ్మ దగ్గర్నించి కస్తూరిని తీసుకురావడం తప్పనిసరైంది. తీసుకురాగానే వరలక్ష్మి ఏమీ అనలేదు. కానీ ఆమె కళ్లల్లో ఒక భయం కనబడింది అతనికి. ఆ భయానికి నాలుగు నెలలనుంచి బలమైన తార్కాణం ఈరోజు ప్రొద్దున్న వరకు ఏమీ కనబడలేదు.

ప్రొద్దున్న కంపెనీలో పని చేసే జోగారావుగారు, ఆయన భార్యావచ్చారు. వాళ్లకి కాఫీలు అవీ అందించింది కస్తూరి. చటుక్కున ఒక మోడా లాక్కుని జోగారావుగారి భార్య పక్కన కూర్చుని, "ఏమండీ, మీకు పెళ్లయిందా?" అనడిగింది. ఆమె బిత్తరపోయింది.

"ఈమెని గురించేనా మీరు చెప్పారు?" అని ఇంగ్లీషులో ఆయన రామకృష్ణని అడిగాడు.

లోపల్నించి వరలక్ష్మి కస్తూరిని పిలిచింది మాట తప్పించడం కోసం.

కానీ కస్తూరి "ఏమండీ చెప్పరేం? అయిందా?" అన్నది మళ్ళీ ఆమె. "అయింది" అని జవాబు చెప్పింది.

"నాకు కాలేదు" అని సిగ్గుపడుతూ నవ్వింది కస్తూరి. అన్నవంక, జోగారావుగారి వంకా చూసి మళ్లీ నవ్వింది.

"పోనీ, పెళ్లి చేయకూడదూ" అనడిగాడు ఆయన ఇంగ్లీషులో.

"తెలిసి, తెలిసి ఎల్లా చేస్తాం? చేసినా లాభం లేదని చెప్పారు డాక్టరు" అన్నాడు రామకృష్ణ.

"ఏమైనా అల్లరి చేస్తుందా యింకా?" అని ఆమె తెలుగులోనే అడిగింది.

"లేదండి. ఊరికే మాట్లాడించి వేధిస్తుంది. కోపమొస్తే బక్కెట్లతో నీళ్లు గుమ్మరిస్తుంది" అని చెప్పింది వరలక్ష్మి. తనూ కాఫీ తెచ్చుకుని కూర్చుంది.

తనని గురించే వాళ్లు మాట్లాడుతున్నారని తెలిసినా, చూస్తూ కూర్చుందే కానీ కస్తూరి ఏమీ కల్పించుకోలేదు. అప్పుడు మొదలెట్టింది.

"వదినా! నా పక్కపిన్నులు తెచ్చావా?" అంటూ. లేదే అని ఆమె చెప్పినా మళ్లీ మళ్లీ మాటల మధ్యలో అదే ప్రశ్న.

గోడవేపు తిరిగి ఏడవడం మొదలెట్టింది. అతను చాలా యిబ్బంది పడ్డాడు స్నేహితుల ఎదురుగా యిలాగ అవుతోంటే.

"అంతా చిన్న పిల్లల తంతు" అన్నది జోగారావుగారి భార్య జాలిగా.

"అదే చెప్పారు డాక్టర్లు. బ్రెయిన్ ఎదగలేదట. మనిషితో పాటు, మళ్లీ తన పనులన్నీ తను చేసుకుంటుంది. ఇంట్లో కూడా బట్టలుతుకుతుంది. కాఫీ కాస్తుంది. కూరలు తరిగిస్తుంది" అని చెప్పింది వరలక్ష్మి. కొంచెం సేపయాక కస్తూరి లేచి అవతలికి వెళ్లింది. వరలక్ష్మి కూడా వెంట వెళ్లింది ఏదో పసిగట్టి. రామకృష్ణ ఏమిటని అడిగేలోపు కస్తూరి ఒక బక్కెట్టు నీళ్లు పట్టుకొచ్చి హాలులో గుమ్మరించేసింది. "నన్ను గురించి అందరికీ చెబుతావూ? పెళ్ళి చేయవూ? పెళ్లి... చేయవూ" అంటూ అరుచుకుంటూ బక్కెట్టు పుచ్చుకొని వెళ్లింది. వాళ్లు లేచి నిల్చున్నారు. వాళ్ల చెప్పులు తడిసిపోయాయి. వాళ్లు జాలిపడి ఆ తర్వాత కాస్సేపటికి వెళ్లారు భూమి బ్రద్దలయి తను కృంగిపోతే బాగుండుననిపించింది రామకృష్ణకి.

ఆ తర్వాత ఏమీ జరగనట్లు అది తిరుగుతోంది మధ్యాహ్నం నుంచి. కళ్లమీద చేయడ్డం తీసి దాని వంక చూశాడు రామకృష్ణ. అప్పుడే నిద్రపోతోంది. వరలక్ష్మి ఏం చేస్తోందో.

లోపలికెళ్లాడు. వరలక్ష్మి మధ్యాహ్నం నీళ్ళలో తడిపిన పుస్తకాలు ఆరబెట్టుకుంటోంది. "అన్నం తినవా వరం?" అన్నాడు తను. "తిందాము. ఇదుగో యివి లోపల పెట్టేసి వస్తాను. నానీ తడిసిన పుస్తకాలు చూస్తే ఏడుస్తాడు" అంటూ ఎలక్ట్రిక్ డ్రయరుతో ఆరబెడుతోందామె.

అతను అక్కడే కూర్చున్నాడు. "చూడు వరం! రేపు వెళ్లి జోగారావుగారు చెప్పిన హోమము చూసి వద్దామా!" అన్నాడు.

"నేను వద్దులెండి. మీరు పెళ్లి చూసి రండి" అన్నదామె. రామకృష్ణ బాధ దిగమ్రింగి ఆమె వంక చూశాడు. "దాన్నక్కడ చేర్పించుదామంటావా" అన్నాడు. "మీ ఇష్టం అని చెప్పాను కదా!" అన్నది.

పిల్లలకి సేచ్ఛ లేదు ఇంట్లో. వరలక్ష్మికి, తనకీ ప్రతి క్షణం భయం. యింట్లో కస్తూరి ఎవరిని ఏమి చేస్తుందోనని, పెళ్లయినప్పటినుంచి పూర్తిగా వరలక్ష్మి చూసుకొంటోంది ఆడబడుచుని. జీవితాంతం యిదొక పెద్ద బండ. పెరుగుతున్న ఆమె సంసారం సంగతేమిటి?

"చేర్పించేస్తాను. కాని అమ్మ! ఏమనుకుంటుంది?" అన్నాడు. ఆమె మాట్లాడలేదు. పుస్తకాలు తుడిచి తువ్వాలుతో అద్దింది.

"ఇంత సంపాదించుకుంటూ చెల్లెల్ని చూడలేకపోయాడా అని అందరూ అంటారు కదూ!" అన్నాడు తను.

ఆమె అతనికి దగ్గరగా కూర్చుని, "అన్నీ మీరే అంటారు. మీ ఇష్టమని చెప్పాను కదా?" అన్నదామె.

"వదినా నా పక్క పిన్నులు తెచ్చుకున్నాను కాదు. జుట్టంతా ముఖాన పడుతోంది. చూడు" అని సావిట్లోంచి మళ్లా కేకలేస్తోంది కస్తూరి. ఇద్దరూ లేచారు. మర్నాడు పొద్దున్న తను ఆ "హోము" కి వెళ్లడం గూర్చి ఒక నిశ్చయానికి వచ్చేశాడు రామకృష్ణ.

అక్కడ నెలకి అరవై రూపాయలు కట్టాలి. అంతా వాళ్లదే పూచీ. ఒక మాదిరి హోము అది. పిచ్చివాళ్లూ కాదూ... మంచి వాళ్లూ కాదు... చాలా మంది ఏవో పనులు చేస్తూ. అందరినీ పలుకరిస్తూ తిరుగుతుంటారు. రేప్పొద్దున్న తొమ్మిందిటికి తీసుకెళ్ళాలి.

"ఊరెడదాం. బట్టలుసర్దుకో" అంటే సాయంత్రం అన్నీ చక్కగా సర్దేసుకుంది. తనని నమ్మి, విశ్వాసంతో సంబరంగా బట్టలు సర్దుకునేదాన్ని చూసి రామకృష్ణ కళ్లల్లో నీళ్లు తిరగి, అక్కడ నిలబడక బాల్కనీలోకి వెళ్లిపోయాడు. క్రిందికి చూశాడు. ఆరో అంతస్తు మేడ మీద నుంచి లోపలి వాటాల్లోకి రోడ్డు మీదకీ ఎన్ని సార్లు నీళ్లు, చెత్త గుమ్మరించిందో కస్తూరి.

సంఘంలో నలుగురిలో బ్రతుకదగ్గ సంఘజీవి కాదు. అడవిలో వదిలేయడానికి మనస్సు లేని అడవి జంతువు కాదు. అంతులేని ప్రేమ అభిమానం దాచుకుని, చంటి పిల్లలా వాటిని విరజిమ్మి వేసుకుంటుంది. పిచ్చి ప్రేమతో నొక్కి పెట్టి, ఊపిరాడకుండా కౌగలించుకుంటుంది. భరించడానికి వీలులేని ఆ మనిషిని ఏం చేయటం? ముసలిది కాకపోతే రోగిష్టి కాకపోతే, ఓపిక ఉంటే, అమ్మ ఆజన్మాంతం చూసుకునేది. స్వార్థంతో క్షుద్రమై పోయిన తను ఏమీ చేయలేదు. భూదేవి లాంటి వరలక్ష్మిని తను బాధ పెట్టలేడు. అమ్మ బ్రతికితే మరో ఏడాది బ్రతుకుతుందేమో. పోనీ ఈ ఏడాదీ ఎల్లాగో గడపడానికి కూడా వీలు లేకుండా నరకం చేస్తోంది కస్తూరి. దిన దిన గండం, నిట్టూర్చి లోపలికి వెళ్లాడు రామకృష్ణ.

ఆదివారం పొద్దున్న దాని బట్టలు బెడ్డింగు అన్నీ బెంచీ మీద పెట్టి లోపలికి వెళ్లి సూపరింటెండెంటుకి కనబడ్డాడు రామకృష్ణ. వరలక్ష్మి వెంట వెళ్లింది. పాపాయిని కస్తూరి ఎత్తుకుంది. పేషెంటు ఎక్కడని అడిగి ఆయన యివతలికి వచ్చాడు. ఆమెని చూశాక లోపలికి పిలుచుకు వెళ్లి మెడికో, సోషలు వర్కరుతో ఒక అరగంట సేపు మాట్లాడించాడు. ఆమె లోపల గదిలో కెళ్లి మాట్లాడుతోంటే బయట సూపరింటెండెంటు దగ్గర కూర్చుని ఎన్నో ప్రశ్నలడిగాడు రామకృష్ణ. ఆయన అన్ని విధాలా ధైర్యం చెప్పాడు.

కస్తూరి బయటికి వచ్చి, అందర్నీ చూసి నవ్వింది. సోషలు వర్కరు వచ్చి తను వ్రాసిన రిపోర్టు సూపరింటెండెంటుకి యిచ్చింది.

"రైలు ఎప్పుడో సాయంత్రంటగా! ఆవిడ చెప్పింది. ఈలోగా నాకు ఒక సబ్బు తెచ్చి పెడతావా అన్నయ్యా?" అన్నది. సరేనని తలూపాడు. "వదినని, పాపని దింపేసిరా. ఆవిడ అదే అన్నది" అన్నదామె మళ్లీ.

అక్కడ వ్రాయవలసినవన్నీ వ్రాస్తోంటే కస్తూరి చూస్తూ కూచుందే కాని ఏమీ అనలేదు. ఏమిటని అడగలేదు.

"నేను వెళ్లి నీకు సబ్బు తెస్తాను. ఆలస్యమైతే రేపొస్తా. ఉంటావా? ఇక్కడ ఆవిడ అన్నీ చూపిస్తుంది" అన్నాడు రామకృష్ణ లేచి. ఆమె సరేనని తలూపింది. కుర్చీలో కదలకుండా కూర్చుని కిటికీలోంచి బయటికి చూస్తోందామె. వాళ్ళు బయటికి వస్తోంటే కూడా ఆమె తల త్రిప్పలేదు. వరలక్ష్మి ఆమెతో ఏమీ చెప్పలేక యివతలికి వచ్చేసింది. మధ్యాహ్నం రామకృష్ణ ఫోన్ చేస్తే సూపరింటెండెంటు కస్తూరి బాగానే వుందని చెప్పాడు.

మునిమాపువేళ పాల చెంబు యింట్లో పెట్టి వెడుతూ గొల్లది వచ్చి, "ఎట్లా వుంది అమ్మగోరూ వంట్లో? అని పలుకరించి. "అబ్బాయి గారి దగ్గర్నించి కబుర్లు తెలుస్తుండయమ్మా?" అనడిగింది.

ఆయాసంతో పడుకోలేక మంచం మీద కూర్చొన్న సుబ్బలక్ష్మమ్మ "నిన్నే ఉత్తరం వచ్చింది. దాన్ని పెద్ద డాక్టరుకి చూపించి మందు యిప్పిస్తునానని వ్రాశాడు" అన్నదామె. మినుకుమనే సంతృప్తి ఆమె కళ్లలో వెలిగింది.

రాత్రి భోజనాల దగ్గర వరలక్ష్మి అడిగింది. అమ్మకి ఉత్తరం వ్రాశారా అని, త్రుంచిన రొట్టె నోట్లో పెట్టుకోలేక అల్లాగే వదిలేసి చేతుల్లో తల పట్టుకున్నాడతను. కళ్లవెంట బొటా బొటా నీళ్లు కారాయి అతనికి.

పెద్ద ఆవరణంలో వున్న ఆభవంతిలో, ఒక పెద్ద గదిలో పడుకునుంది కస్తూరి. వెచ్చని దీపం, మెత్తని పక్క, లోటు లేని పోషణ. కానీ దాని మనస్సులో లోపల ఏమి మెదులుతోందో ఎల్లాగ అతనికి అర్థం అవుతుంది ఎవరికీ అర్థం కాదు. దాని మనస్సు బాధతో మెలికలు తిరుగుతోంటే తనకి ఓదార్చాలని వుంటుంది. ఈ శరీరాన్ని చీల్చుకుని గుండె చేతులు జాచి వెళ్లి దాన్ని కౌగలించుకోవాలనుంటుంది. ఉపశమనం కలిగించాలనుంటుంది. కానీ, లోతు తెలియని దాని మనస్సుని చేరుకోవడం ఎల్లా? ఆకాశం లాగ అయోమయంగా వున్న దాని హృదయంలో బాధ ఎక్కడ? ఎల్లా వుందో వెతికి పట్టుకోవడమెల్లా?

ఊపిరాడక, దారి తోచక అల్లాగే కూర్చుండి పోయాడు రామకృష్ణ. అమ్మకి చూపించలేని ఆ ముఖాన్ని చేతుల్లో దాచుకుని చిన్నపిల్లాడిలా ఏడిచాడు.